SUMMARY

Yu.I. Lytvynenko, A.S. Kravtsov. Coprophilous Ascomycetes of the Oleshnia Riverbed.

Detailed survey of coprophilous ascomycetes was carried out in the Oleshnia Riverbed (Sumy regions) for the first time. Totally 32 species of 16 genera of 9 families of 5 orders from Pezizomycetes, Sordariomycetes, Dothideomycetes та Leotiomycetes have been collected. There as a result, 5 species rare for the Ukraine and 4 species (Iodophanus difformis (P. Karst.) Kimbr., Podospora platensis (Speg.) Niessl, Sordaria humana (Fuckel) G. Winter та Thecotheus pelletieri (P. Crouan et H. Crouan) Boud.) new for Ukraine.

Key words: *coprophilous fungi, Ascomycetes, Iodophanus, Podospora, Sordaria, Thecotheus, new species, Oleshnia River, Ukraine.*

УДК 581/582(477.52)

Т.М. Нікачало, К.К. Карпенко

СУДИННІ РОСЛИНИ БАСЕЙНУ РІЧКИ МАЛИЙ РОМЕН (СУМСЬКА ОБЛАСТЬ)

Сумський державний педагогічний університет ім. А.С. Макаренка

Робота присвячена вивченню судинних рослин басейну річки Малий Ромен для встановлення особливостей їх видового складу на таксономічному, екологічному та фітоценотичному рівнях. Наведена інформація про 283 види судинних рослин із 183 родів, 66 родин, 45 порядків, 4 класів (Equisetopsida, Polypodiopsida, Magnoliopsida, Liliopsida), 3 відділів (Equisetophyta, Polypodiophyta, Magnoliophyta), серед яких – Dactylorhiza incarnata (L.) Soo, Dactylorhiza majalis (Reichenb.) P.F. Hunt et Summerhaes занесені до Червоної книги України , Inula helenium L., Urticularia vulgaris L. занесені до Обласного червоного списку, Ostericum palustre (Bess.) занесений до Списку-додатку до Бернської конвенції .

Ключові слова: *судинні рослини, Червона книга України, річка Малий Ромен, фіторізноманіття.*

Вступ. На сучасному етапі розвитку суспільства, в умовах значного антропогенного пресингу на природне середовище набувають важливості проблеми збереження природних ландшафтів, їх ценотичного та видового біорізноманіття. Особливе місце в цьому належить вивченню стану збереженості, раціональному використанню, охороні та відтворенню видового й ценотичного фіторізноманіття – основи нормального функціонування й розвитку всіх екосистем нашої планети. Усе більше видів рослин і рослинних угруповань опиняються під загрозою зникнення. До таких чинників належать вирубування лісів, розорювання цілинних земель, осушувальна меліорація, знищення чагарникової рослинності, випрямлення русел річок і господарське освоєння їхніх заплав, надмірне рекреаційне навантаження поблизу населених пунктів, випалювання відмерлих решток трав на луках і в степах, надмірне вилучення природних ресурсів лікарських рослин та інших цінних у господарському відношенню видів рослин.

Мета роботи. Вивчення видового різноманіття судинних рослин басейну р. Малий Ромен, встановлення особливостей їх видового складу на таксономічному, екологічному та фітоценотичному рівнях.

Матеріали та методи досліджень. Аналіз опублікованих матеріалів про флору й рослинність Сумщини показав, що відомості про судинні рослини обраної нами для дослідження території, зокрема долини річки Малий Ромен, майже відсутні. У 2005 році за завданням Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Сумській області проводилося короткочасне обстеження К.К. Карпенко, М.П. Книшом, С.М. Панченком території перспективного для створення орнітологічного заказника «Гайки» (площа 80 га у верхів'ї річки), проте матеріали цих досліджень нажаль опубліковані не були.

Малий Ромен – права притока р. Ромен, яка впадає в р. Сула на території м. Ромни. Малий Ромен відноситься до малих річок України, є притокою третього порядку Дніпра, знаходиться в північно-східній частині Лівобережного Лісостепу України (в межах географічних координат 51° північної широти та 33° східної довготи). Басейн Малого Ромену розташований на території Конотопського району Сумської області, близько межі з Чернігівською областю. Річка бере початок у північно-західній околиці с. Малий Самбір, тече в південно-східному напрямку через с. Великий Самбір і впадає в р. Ромен у північно-західній околиці с. Дептівка. Її верхів'я знаходиться у відносно великій заболоченій депресії поблизу с. Малий Самбір, а гирло – між селами Великий Самбір і Дептівка. Протяжність русла становить біля 18 км. Русло меандруюче, особливо на відрізку течії від Малого Самбору до Дептівки. У північній частині села Великий С. русло зарегульоване дамбою, де створено великий став завдовжки в 4 км і завширшки до 100 м.

За фізико-географічним районуванням України обстежувана нами територія входить до складу фізико-географічної області Північний Полтавський Лісостеп Лівобережно-Дніпровської лісостепової провінції, розташованої на просторах Придніпровської (Полтавської) рівнини, приуроченої до великої тектонічної структури докембрійського періоду – Дніпровсько-Донецької западини. Малий Ромен відноситься до рівнинних річок. Їй притаманне живлення ґрунтовими водами, але велику роль також відіграють опади, зокрема танення снігу. Ширина долини Малого Ромену біля сіл Малий Самбір і Великий Самбір досягає 300 м. У долині річки переважають лучні і лучно-болотні ґрунти.

Дослідження судинних рослин проводились нами протягом 2010-2012 рр. Збір матеріалу здійснювали під час польових досліджень протягом вегетаційного періоду, з використанням маршрутно-діагностичного методу.

Обстежувалися угруповання водної, прибережної повітряно-водної, чагарникової, лучної, болотної та лісової рослинності. Визначення проводили в лабораторії кафедри ботаніки СумДПУ з використанням «Визначника вищих рослин України». При оформленні результатів дослідження була використана класифікаційна схема судинних рослин А. Тахтаджяна [7].

Результати дослідження та їх обговорення. За даними картографічного матеріалу, свідчень місцевих мешканців та на основі власних обстежень місцевості встановлено, що долина Ромену у місці впадіння в неї притоки Малий Ромен і поблизу (до села Карабутове) була дуже заболоченою, зі значними запасами відкладів низинного торфу. Також було з'ясовано, що в середині 70-х років минулого століття на даній території проводили осушувальну меліорацію та організовані торфорозробки, які зачепили частину території нашого дослідження. Також в гирлі річки хижацьким методом проводилась масова заготівля кореневищ лепехи звичайної як лікарської сировини. При цьому плугом розорювались болотисті та торф'янисті луки та вибиралися кореневища, які були придатними як лікарська сировина. Тоді ж повністю була знищена популяція не лише лепехи звичайної, а й зростаючого тут оману високого. З того часу минуло понад 30 років, але популяції практично не відновилися за умов зміненого гідрологічного режиму. Ці популяції потребують заходів з їх відновлення.

У результаті проведених нами досліджень у басейні р. Малий Ромен (Конотопський р-н Сумської області) виявлено 283 видів судинних рослин, які належать до 3 відділів, 4 класів, 45 порядків, 66 родин, 183 родів (табл. 1).

98,58 % видового складу судинних рослин району дослідження (279 видів) – представники відділу Magnoliophyta. У його складі знаходиться також 98,9 % виявлених родів (181 абс. число), 96,96 % родин (64 абс. число), 93,3 % порядків (42 абс. число). Серед класів найбільшою кількістю видів представлені Дводольні (Magnoliopsida) – 206 видів (72,79 % всього видового складу) із 138 родів (75,4 %), 50 родин (75,75 %), 33 порядків (73,3 %). Клас Однодольні (Liliopsida) включає 73 видів із 43 родів, 14 родин, 10 порядків. 56,8 % (161 видів) видового складу покритонасінних відносяться до 9 провідних родин: Asteraceae – 37 (13,07 %), Poaceae – 30 (10,6 %), Cyneraceae – 21 (7,42 %), Fabaceae – 15 (5,3 %), Brassicaceae – 14 (4,94 %), Lamiaceae – 13 (4,59 %), Caryophyllaceae – 11 (3,8 %), Rosaceae – 11 (3,8 %), Apiaceae – 9 (3,18 %). У їх складі знаходяться 102 родів (55,73 %) від загальної кількості.

Виявлені в басейні річки Малий Ромен види судинних рослин відносяться до 5 екологічних груп: мезофіти – 166, ксерофіти – 27, гігрофіти – 58, гідрофіти – 24, гідатофіти – 8. Згідно з класифікацією життєвих форм І.Г. Серебрякова флора судинних рослин басейну р. Малий Ромен представлена 4 від-

ділами: деревні (25 видів), напівдеревні (2), наземні трави (256), водні трави (34). У їх біологічному спектрі життєвих форм серед відділів переважають наземні трави (90,45 % флори), з них – 66 монокарпічних видів і 190 – полікарпічних, водних трав (8 видів справжніх водних і 24 – земноводних). Деревні рослини складають 9,54 % флори судинних рослин (11 видів дерев і 14 – кущів).

Таблиця 1

Систематичний склад флори судинних рослин басейну р. Малий Ромен Конотопського району Сумської області

Відділи	**Кількість**				
	Класів	**порядків**	**родин**	**родів**	**видів**
Equisetophyta	1	1	1	1	3
Polypodiophyta	1	1	1	1	1
Magnoliophyta	2	43	64	181	279
Разом:	4	45	66	183	283

За господарським значенням види флори судинних рослин басейну річки Малий Ромен відносять до 12 основних господарських груп. Найбільшою кількістю видів представлені лікарські рослини (107 видів), бур’яни (77 видів), кормові (71 видів), декоративні (80 видів), медоносні (51 видів). Харчові рослини представлені 37 видами, отруйні – 27, технічні – 17 видами.

Найбагатше видове різноманіття судинних рослин виявлене на луках (132 види), 54 види зустрічалось у лісах, 38 – на болотах, 18 – у водоймах, 64 – в агроценозах та в рудеральних місцях.

У долині річки виявлено 5 видів судинних рослин з охоронним статусом, 4 з яких зростають у межах території орнітологічного заказника «Гайки», розташованого в околиці с. Малий Самбір Конотопського району Сумської області. Серед них – *Dactylorhiza incarnata* (L.) Soo, *Dactylorhiza majalis* (Reichenb.) P.F. Hunt et Summerhaes занесені до Червоної книги України [3, 8]. Їхні популяції займають площу близько 0,3 га. Чисельність популяції *D. incarnata* становить понад 150 екземплярів генеративних особин, *D. majalis* – до 30 екземплярів. Також на території заказника зростають *Ostericum palustre* (Bess.), занесений до Списку-додатку до Бернської конвенції [6] і *Urticularia vulgaris* L., яка занесена до Червоного списку Сумської області [4]. Крім того, виявлено ще один локус *Dactylorhiza incarnate* на луках поблизу гирла річки. Ця ділянка лук оточена лісом, тому меліоративні роботи, що проводилися неподалік, не призвели до знищення популяції. Проте нині становить загрозу її існуванню надмірне пасовищне навантаження. Неподалік на луках зустрічаються поодинокі екземпляри *Inula helenium* L., занесеного до Червоного списку Сумської області.

По руслу річки трапляються угрупування глечиків жовтих (Nuphareta luteae), занесених до Зеленої книги України [2]. Глечики потребують охорони, хоча зростають вони за межами території орнітологічного заказника. Згадувані раритетні види мають малу чисельність і перебувають під загрозою зникнення. Невідкладним є проведення популяційних досліджень, оцінка станів популяції і запровадження ефективних заходів щодо охорони та відтворення ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атлас Сумської області. – К.: Укргеодезкартографія, 1995. – 24 с. 2. Зелена книга України / Під заг. Ред.. члена-кор. НАН України Я.П Дідуха. – К.: Альтерпрес, 2009. – 448 с. 3. Карпенко К.К. Рослини, занесені до Червоної книги України, що виявлені на території Сумської області / К.К. Карпенко, О.С. Родінка, А.П. Вакал, С.М. Панченко. – В кн.: Стан природного середовища та проблеми його охорони на Сумщині. – Суми: Джерело, 2001. – Кн. 5. – С. 7-43. 4. Карпенко К.К. Рослини, занесені до Червоного списку Сумської області / К.К. Карпенко, О.С. Родінка, А.П. Вакал, І.П. Гончаренко. – В кн.: Стан природного середовища та проблеми його охорони на Сумщині. – Суми: ПП М.Д. Вінниченко, 2004. – Кн. 6, ч. 1. – 120 с. 5. Карпенко К.К., Ковтун В.А. Рослинність Сумської області, її сучасний стан і проблеми охорони / К.К. Карпенко, В.А. Ковтун. – В кн.: Стан природного середовища та проблеми його охорони на Сумщині. – Суми, 1996. – Кн. 1. – С. 33-59. 6. Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Берн, 1979 рік). – К.: Мінекобезпеки України, 1998. – 78 с. 7. Определитель высших растений Украины / Д.Н. Доброчаева, М.И. Котов, Ю.Н. Прокудин и др. – К.: Наук.думка, 1987. – 548 с. 8. Червона книга України. Рослинний світ / За ред. Я.П. Дідуха. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 900 с.

РЕЗЮМЕ

Т.Н. Никачало, Е.К. Карпенко. Сосудистые растения басейна реки Малый Ромен.

Работа посвящена изучению сосудистых растений бассейна реки Малый Ромен для установления особенностей их видового состава на таксономическом, экологическом и фитоценотическом уровнях. Наведена информация про 283 вида сосудистых растений из 183 родов, 66 семейств, 45 порядков, 4 классов (Equisetopsida, Polypodiopsida, Magnoliopsida, Liliopsida), 3 отделов (Equisetophyta, Polypodiophyta, Magnoliophyta), среди которых Dactylorhiza incarnata (L.) Soo′ занесена в Красную книгу Украины, Inula helenium L., Urticularia vulgaris L. занесены в Обласной красный список, Ostericum palustre (Bess.) занесен в Список-приложение к Бернской конвенции.

***Ключевые слова**: сосудистые растения, Красная книга Украины, река Малый Ромен, фиторазнообразие.*

SUMMARY

T.M. Nikachalo, K.K. Karpenko. Vascular Plants of Small Romain river.

Article dedicated to study of vascular plants in Small Romain river basin in Konotop district of the Sumy region. It is devoted for establishment of their characteristics on the taxonomic, ecological and phytocenotic levels. The article brings information on the 283 species of the vascular plants from 183 genera, 66families, 45orders, 4 classes (Equisetopsida, Polypodiopsida, Magnoliopsida, Liliopsida), 3 sections (Equisetophyta, Polypodiophyta, Magnoliophyta), among them are Dactylorhiza incarnata (L.) Soo which was entered in the Red Book of Ukraine, Inula helenium L., Urticularia vulgaris L. which are on the Red List of Sumy region, Ostericum palustre (Bess.) which was entered in the supliment to Bern Convention.

***Key words:** vascular plants, Red Book of Ukraine, Small Romain river, phytodiversity.*